

УДК 343.148

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.49>**Т. В. Лоза**

здобувач

Державного податкового університету
<https://orcid.org/0000-0001-8410-2298>

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті досліджуються особливості призначення судових експертиз у кримінальному провадженні. Йдеться про необхідність законодавчого врегулювання окремих положень, що стосуються класифікації судових експертиз. З приводу цього проаналізовано різні точки зору вчених. Викладено власні думки щодо проблемних питань класифікації судових експертиз. Запропонована наступна класифікація судових експертиз у кримінальному процесі: за обсягом дослідження (основні та додаткові); за послідовністю проведення (первинні та повторні); за чисельністю експертів (одноособові та багатоособові (комісійні та комплексні)); за характером використовуваних знань (однорідні та комплексні); за місцем проведення (експертизи, що проводяться в експертних установах та поза експертними установами). В приватних теоріях родів судової експертизи використовуються й інші підстави класифікації, але наведені нами є основними. У разі ж регламентації судових експертиз у кримінальному процесі інтерес становить процесуальна підстава класифікації, оскільки відмінність експертиз, які виділяються відповідно до неї, обумовлена особливостями процесуальної форми їх призначення та провадження. Згідно даної підстави судові експертизи в кримінальному процесі поділяються на: додаткові, повторні, комісійні та комплексні. Встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство не містить критеріїв розмежування зазначених видів експертиз, що призводить до виникнення на практиці плутанини при виборі виду експертизи. Обґрунтовано, що відмінності у правовому регулюванні додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз можуть бути усунені шляхом закріплення відповідних статей у Кримінальному процесуальному кодексі України. Важливою характеристикою об'єднання нормативно-правового регулювання інституту судової експертизи в КПК України буде також і те, що він дозволить усунути: по-перше, вплив «галузевого регулювання» на інститут судової експертизи в кримінальному процесі; по-друге, протиріччя й неточності чинної законодавчої бази, яка на сьогодні регулює проведення судових експертиз.

Ключові слова: експерт, судова експертиза, види судових експертиз, критерії класифікації експертиз, класифікація судових експертиз.

Постановка проблеми. В експертній діяльності класифікація експертних досліджень є одним із основних системних елементів, який отримав досить широке обговорення в науці і на сьогоднішній день не втратив своєї актуальності. Останнім часом актуалізувалося питання, що стосується правового регулювання окремих видів та типів судових експертиз, які призначаються та проводяться в рамках кримінального процесу. В основному це пов'язано з тим, що КПК України 2012 року, на відміну від свого попередника – КПК 1960 року, не

пріділив належної уваги інституту судової експертизи. Окремі положення вітчизняного законодавства, які стосуються проведення експертиз не мають чіткої регламентації, що тільки заважає застосуванню цього інституту на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутності та видам судових експертиз, їх класифікації присвятили свої праці такі науковці, як: Т.В. Авер'янова, В.Д. Арсеньєв, Р.С. Белкін, В.М. Галкін, А.В. Дулов, П.П. Іщенко, Ю.Г. Корухов, В.М. Махов, Ю.К. Орлов, Р.Д. Рахунов, Є.Р. Росинська, М.О. Селіванов, Д.А. Харченко, О.Р. Шляхов та ін. Однак, незва-

жаючи на значну кількість досліджень, в кримінальному процесі все ще не склалось єдності думок щодо класифікації судових експертиз.

Мета статті полягає в дослідженні класифікації судових експертиз у кримінальному процесі та визначені тієї класифікації, яка може стати в нагоді при вдосконаленні вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. У звичному розумінні під класифікацією розуміють систему супідрядних понять у певній галузі знань, що дозволяє виділити узагальнюючі ознаки об'єктів спостереження та зв'язки між ними. Класифікація судових експертиз має велике значення для: вирішення практичних завдань призначення експертизи; вибору експерта; формулювання питань; правильної оцінки висновку експерта і т.п. Вона може проводитися на різних підставах, які й визначають систему судових експертиз.

За обсягом дослідження судові експертизи поділяються на основні та додаткові.

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [1], як і Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-XII [2] не містять визначення поняття «додаткова експертиза», на відміну від Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5) (далі – Інструкція) [3]. Згідно пп. 1.2.13 Інструкції, додатковою є експертиза, якщо для вирішення питань щодо об'єкта, який досліджувався під час проведення первинної експертизи, необхідно провести додаткові дослідження або дослідити додаткові матеріали (зразки для порівняльного дослідження, вихідні дані тощо), які не були надані експертів під час проведення первинної експертизи. Аналогічна позиція зазначається і в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30.05.1997 р. № 8 (далі – ППВСУ) [4]. У зв'язку з тим, що в КПК України не визначається мета призначення додаткової експертизи, суди, обґрунтовуючи її

призначення, застосовують п. 10 ППВСУ та, за аналогією права, ч. 1 ст. 113 ЦПК України. Слід зазначити, що додатковою експертиза буде лише по відношенню до основної, тієї, яка вже була призначена і проведена для вирішення поставлених перед експертами питань.

Додаткова експертиза призначається в тому випадку, коли висновок експерта буде визнано неповним або неясним. При цьому проведення експертизи може бути доручено тому самому або іншому експерту (експертам). Висновок визнається неповним, коли експерт дослідив не всі подані йому об'єкти чи не дав вичерпних відповідей на порушені перед ним питання. Неясним вважається висновок, який нечітко викладений або має невизначений, неконкретний характер. В ухвалі про призначення додаткової експертизи суду необхідно зазначити, які висновки експерта суд вважає неповними чи неясними або які обставини зумовили необхідність розширення експертного дослідження (п. 10 ППВСУ № 8). Разом з тим необхідно відзначити, що якщо недостатня зрозумілість чи повнота висновку судового експерта можуть бути усунені шляхом допиту експерта, то законодавець не бачить сенсу у здійсненні додаткової експертизи.

Як ми бачимо, трактування додаткової експертизи, яке наводиться в Інструкції, є більш розширеним по відношенню до трактування, яке наводиться в ППВСУ. На практиці часто зустрічаються ситуації, коли висновки експерта, отримані при проведенні основної експертизи, є повними і зрозумілими, але при цьому відносно даної експертизи призначається додаткова, оскільки в матеріалах справи з'являються нові дані, які необхідно досліджувати в рамках вже проведеної експертизи. Відмінність додаткової експертизи від основної полягає в тому, що вона повинна доповнювати вже отриманий висновок експерта в результаті проведення основної експертизи. Тобто, результати основної експертизи не ставляться під сумнів, її висновки підлягають уточненню, конкретизації (в силу різних обставин, як об'єктивних, так і суб'єктивних), а не перегляду. Так, у рамках кримінального провадження №

12018060310000394 від 06.10.2018 р. (справа № 293/1678/18, провадження № 1-кс/293/472/2018 [5]) за ч. 1 ст. 121 КК України слідчий звернувся до суду з клопотанням про призначення експертизи, в якому вказав, що 05.10.2018 р. близько 22 години, ОСОБА_2 перебував за своїм місцем проживання, що за адресою: ... , де у вказаний час та місці на ґрунті ревнощів в нього виник словесний конфлікт з його дружиною ОСОБА_3, в ході якого у ОСОБА_2 виник злочинний умисел направлений на заподіяння останній тілесних ушкоджень. Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на заподіяння потерпілій ОСОБА_3 тілесних ушкоджень, ОСОБА_2 підійшов до останньої, та долонею своєї правої руки завдав два послідовних удари по лівій частині обличчя останньої, внаслідок чого вона впала правим боком на підлогу. В результаті своїх злочинних дій, ОСОБА_2 умисно заподіяв ОСОБА_3 тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми з внутрішньочерепним крововиливом, які є небезпечними в момент заподіяння. В ході досудового розслідування з метою встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень потерпілій ОСОБА_3, що мають значення для кримінального провадження, виникла необхідність у проведенні судово-медичної експертизи особи. Суд клопотання слідчого задовольнив до доручив провести експертизу Житомирському обласному бюро судово-медичних експертиз. На вирішення експертів поставили наступні запитання: які тілесні ушкодження мають на тілі ОСОБА_3, їх кількість, характер, локалізація, час та механізм утворення?; до якого ступеню тяжкості вони відносяться?; від дії яких предметів могли утворитися дані тілесні ушкодження?; яка кількість ударів необхідна для утворення виявлених тілесних ушкоджень?; чи могли дані тілесні ушкодження утворитися при падінні з положення стоячи на площину (без чи з наданням тілу прискорення) на підлогу (землю)?; чи могли тілесні ушкодження виявлені на тілі ОСОБА_3 утворитися внаслідок нанесення їй удару (ударів) руками, ногами, якщо так, то яка кількість ударів була нанесена останній?; чи могли тілесні

ушкодження виявлені на тілі ОСОБА_3 утворитися внаслідок нанесення їй удару (ударів) стороннім предметом, якщо так, то чим саме, та яка кількість ударів була нанесена останній?; в якому положенні до травмуючого суб'єкту (стояла, сиділа, лежала) знаходилася ОСОБА_3 в момент спричинення тілесних ушкоджень?; чи могла ОСОБА_3 спричинити сама собі дані тілесні ушкодження, чи вони могли бути спричинені лише сторонніми особами?

В подальшому при досудовому розслідуванні справи було проведено слідчий експеримент під час проведення якого підозрюваний ОСОБА_2 продемонстрував механізм нанесення тілесних ушкоджень своїй дружині ОСОБА_3, який було зафіксовано на відеозапис та перенесено на оптичний диск. За результатами експерименту виникла необхідність в проведенні додаткової судово-медичної експертизи. Суд задовольнив клопотання слідчого і постановив призначити додаткову судово-медичну експертизу проведення якої доручив тим самим експертам Житомирського обласного бюро судово-медичних експертиз. На вирішення експертів було поставлено уточнююче запитання: Чи могли тілесні ушкодження виявлені на тілі потерпілої ОСОБА_3 виникнути в термін та за обставин вказаних у слідчому експерименті проведеному за участю підозрюваного ОСОБА_2? (справа № 293/2051/18, провадження № 1-кс/293/531/2018 [6]).

Визнавши за необхідне призначити додаткову судову експертизу, слідчий суддя виносить ухвалу. В ухвалі щодо призначення додаткової експертизи, залежно від того, на якій підставі вона проводиться (неповний чи незрозумілий висновок експерта, наявність додаткових матеріалів), можуть бути зазначені наступні відомості: сама підстава проведення додаткової експертизи; зміст неповноти або незрозумілості висновку експерта; необхідність розширення переліку питань; ПІБ експерта та/або експертна установа, що брали участь у проведенні основної експертизи; питання, за якими проводилась основна експертиза; висновки, отримані в результаті основної експертизи; перелік обставин, які мають відношення до провадження та залишилися недослі-

дженими; питання, щодо яких необхідно провести додаткову експертизу; ПІБ експерта та/або адреса експертної установи, які повинні відповісти на поставлені запитання.

У разі призначення додаткової експертизи до експертної установи (експертові) надаються висновки попередніх експертиз з усіма додатками (фотознімками, порівняльними зразками тощо), а також додаткові матеріали, що стосуються предмета експертизи, які були зібрані після надання висновку основної експертизи.

За послідовністю проведення судові експертизи поділяються на первинні та повторні.

Починаючи наш аналіз слід зазначити, що як і у випадку з додатковою експертизою, ні КПК України, ні Закон України «Про судову експертизу» не розтлумачують суть експертизи первинної та повторної. В даному випадку розібратись в цьому питанні нам допомагають вже зазначені нами вище Інструкція та ППВСУ. Незважаючи на те, що в КПК України статус повторної експертизи не визначено, згідно ч. 2 ст. 332 КПК України суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності або існують достатні підстави вважати висновок експерта (експертів) необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає інші обґрунтовані сумніви в його правильності [1]. Тобто, за своїм змістом дана норма надає можливість суду призначити повторну експертизу. Як зазначається в ст. 4 Закону України «Про судову експертизу» можливість призначення повторної судової експертизи забезпечує незалежність судового експерта та правильність його висновку [2].

Згідно п. 10 ППВСУ первинною є експертиза, при проведенні якої об'єкт досліджується вперше. В науковому середовищі під первинною експертизою прийнято вважати ту, яка проводиться експертною установою, експертом або експертами, за

дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження у перший раз. Згідно п. 12 ППВСУ, повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб [4]. Слід відмежовувати експертизу додаткову від експертизи повторної. Від неповноти, яка полягає у звуженні обсягу дослідження, коли висновки в тих межах, в яких вони наведені, не викликають сумнівів, слід відрізнити неповноту самого дослідження (наприклад, недостатня кількість експериментів, відмова від використання необхідних методик та ін.), встановлення нових даних, які можуть вплинути на висновки експерта (наприклад, даних, що стосуються використаної експертом методики дослідження). В останніх випадках призначається повторна експертиза, оскільки отримані раніше висновки викликають сумніви. Повторною є експертиза, під час проведення якої досліджуються ті самі об'єкти і вирішуються ті самі питання, що й при проведенні первинної (попередніх) експертизи (експертиз) (пп. 1.2.13 Інструкції). Проводити повторну експертизу доручають іншому експерту, попередній експерт у цьому випадку вважається таким, що «втратив довіру». Експертна установа може не змінюватися, тобто і експерт, який проводив первинну експертизу, і експерт, який буде проводити повторну експертизу, можуть працювати в одній експертній установі. Вважаємо, що слід передбачити пріоритет проведення повторної експертизи іншою експертною установою, у тих випадках коли повторна експертиза призначається з вини експерта, в усіх інших випадках експертиза може проводитись в тій самій експертній установі (наприклад, при порушенні процесуальних норм, які регламентують порядок призначення та проведення експертизи).

При розгляді поняття неповноти експертного дослідження слід враховувати можливість кількох варіантів його тлумачення. У разі, коли на експертизу надано кілька об'єктів, що утворюють певний комплексний об'єкт, то неповнота дослідження одного з таких об'єктів породжує сумніви у правильності кінцевого висновку. Вилучення з предмета дослідження будь-якого окремого об'єкта робить експертне дослідження неповним, а висновок – необґрунтованим. В іншому випадку експерту може бути надано кілька об'єктів, кожен із яких може досліджуватися ізольовано від інших, причому результати дослідження одного об'єкта не впливають на результати дослідження іншого об'єкта. Так буває, наприклад, при вирішенні питання: були кулі, вилучені з трупа, вистрелені з однієї, наданої експерту зброї, чи з різної? Якщо один або кілька об'єктів з переліку наданих експерту, залишаться недослідженими – висновок експерта буде неповним внаслідок звуження обсягу експертного дослідження. У таких випадках слід говорити не про необґрунтованість висновку (відповіді на поставлені питання не викликають сумнівів у своїй правильності), а лише про неповноту висновку експерта.

Найчастіше підставою призначення повторної судової експертизи є неповнота експертного дослідження об'єкта, що впливає на обґрунтованість висновків експерта по суті. Неповнота експертного дослідження полягає в дослідженні не всіх представлених експерту об'єктів та матеріалів справи, а також у відповідях лише на частину поставлених питань. Слід зазначити, що недостатня повнота і зрозумілість експертного висновку можуть бути обумовлені не лише тим, що експерт застосував не всі методи і методики дослідження для вирішення поставлених питань, але й тим, що йому не були надані необхідні об'єкти та матеріали, які могли виявитися після завершення експертного дослідження. Так, в рамках кримінального провадження № 1201920000000052 від 11.03.2019 р. (справа № 591/4476/19, провадження № 1-кс/591/4008/19 [7]) за ч. 2, 3 ст. 191 ч. 4 ст. 358 КК України захисник звернувся до суду з клопо-

танням про доручення експертам Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Заслуженого професора М.С. Бокаріуса проведення повторної експертизи, оскільки під час проведення первинної товарознавчої експертизи не були представлені на дослідження самі об'єкти дослідження, а саме лісоматеріали круглих порід «дуб» в кількості 27 колод, загальним об'єктом, 13.209 м. куб. Суд задовольнив клопотання захисника і постановив призначити повторну судово-товарознавчу експертизу, проведення якої доручити експертам Харківському НДІ судових експертиз ім. Заслуженого професора М.С. Бокаріуса. На вирішення експертів було поставлено таке запитання: яка ринкова вартість лісоматеріалів круглих порід «дуб» в кількості 27 колод, загальним об'ємом 13.209 м. куб., вилучених 07.05.2019 з автомобіля «Volvo 420» д/н НОМЕР_1, станом на 07.05.2019 року?

В судовій практиці зустрічаються випадки, коли експерт не може провести експертизу та надати відповіді на поставлені питання у зв'язку з відсутністю необхідних методик дослідження або неповнотою об'єктів, представлених на дослідження. На нашу думку, говорити про проведення первинної експертизи з негативним результатом немає підстави, оскільки сама експертиза фактично не проводилась, а експерт повідомляє про неможливість надання висновку. У даному випадку слід на законодавчому рівні передбачити можливість перенаправлення запиту на проведення експертизи до іншої експертної установи (експерта). Подальша експертиза не повинна вважатися повторною, вона буде первинною.

Існують також випадки, коли об'єкти, представлені на експертизу, при їх дослідженні визнаються непридатними (наприклад, біологічні рідини з місця злочину деградували під впливом температури, вологості або інших факторів, що робить результати судово-біологічної експертизи неінформативними). У даному випадку експерт формує висновок, сама експертиза вважається первинною, а всі наступні, які повинні будуть відповісти на поставлені в ній питання – вторинними. При цьому слід пам'ятати, що нові об'єкти на дослідження

цього виду експертизи подаватися не можуть, так само як не можуть ставитися на її вирішення питання, які не розглядалися попередньою експертизою.

Визнавши необхідним призначення повторної судової експертизи, слідчий суддя виносить ухвалу. В ухвалі повинен міститися перелік обставин, які викликають сумніви щодо правильності та достовірності попереднього висновку експерта. Слід відзначити, що у випадку визнання недостатньо обґрунтованою лише частини висновку експерта первинної експертизи, на розсуд повторної експертизи слід виносити лише ті питання, які стосуються цієї частини. По-перше, це зменшить час проведення експертизи, не буде фактором затягування судового розгляду; по-друге, вплине на вартість проведення судової експертизи (експертного дослідження) у бік її зменшення. Зазначимо, що відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про встановлення вартості однієї експертногодини у 2020 році» від 30.01.2020 р. № 328/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 03.02.2020 р. за № 109/34392 [8] в 2020 році вартість однієї експертногодини з урахуванням фактично витраченого часу на проведення судової експертизи становить 163,44 грн. Таким чином, один із основних факторів, який впливає на вартість експертизи пов'язаний із кількістю питань поставлених перед експертом, чим їх менше тим менше часу затратить експерт на складання експертного висновку.

За чисельністю експертів судові експертизи можуть бути: одноособові (експертизу проводить один експерт); багатоособові (експертизу проводять кілька експертів). До багатоособових відносяться комісійні та комплексні експертизи.

Комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи (пп. 1.2.13 Інструкції). Як впливає зі змісту даного визначення, комісійна

експертиза проводиться не менш як двома експертами однієї спеціальності. Кожен із них здійснює дослідження у повному обсязі, а отримані результати експерти аналізують спільно.

Організаційна складова проведення експертизи повністю залежить від експертів, які беруть у ній участь. Вони самостійно погоджують цілі, послідовність та обсяг майбутніх досліджень, виходячи з необхідності вирішення поставлених перед експертизою питань. Серед експертів може бути виділена особа, яка виконуватиме роль організатора. Процесуальні права і обов'язки такого експерта нічим не відрізняються від прав та обов'язків усіх інших експертів комісійної експертизи.

За результатами проведеної комісійної експертизи, якщо думки експертів стосовно досліджуваних питань співпадають, складається загальний спільний висновок, який підписують усі експерти. Якщо ж експерт не підписує спільний висновок, виявляючи незгоду з іншими експертами, то він повинен скласти окремий висновок експерта стосовно питань, які викликали розбіжність. Суд повинен дати оцінку кожному висновку з точки зору всебічності, повноти й об'єктивності експертного дослідження, це стосується також і окремих висновків експертів – членів комісійної експертизи.

Головна особливість комісійної експертизи полягає в тому, що при її здійсненні можуть досліджуватися кілька однакових об'єктів. Загальною підставою для її провадження є необхідність складного експертного дослідження фахівцями однієї спеціальності. Більшість комісійних експертиз призначається тоді, коли вони виступають в ролі повторних – у цьому випадку підставою таких експертиз є сумніви щодо правильності проведеного дослідження одним експертом при первинній експертизі. Як свідчить судова практика, існують непоодинокі випадки призначення комісійної експертизи в якості первинної при розслідуванні резонансних злочинів.

Дещо іншою є справа при провадженні комплексної судової експертизи, яка відповідає найвищій формі взаємодії представників різних галузей знань, що породжена сучасним науково-технічним прогресом.

З позиції двох або декількох наук об'єкти експертного дослідження можуть бути вивчені більш глибоко й різнобічно. Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання) [9]. До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах (пп. 1.2.13 Інструкції). При комплексній судовій експертизі використовуються різні технології експертного дослідження, визначається черговість їх проведення. Технології, що застосовуються одним експертом, не повинні бути перешкодою для подальших досліджень того ж об'єкта іншим експертом. Якщо ж до початку проведення комплексної судової експертизи стає відомо, що об'єкт дослідження може бути пошкоджений, знищений чи істотно змінить свої властивості, то в першу чергу повинні проводитися ті дослідження, які не вплинуть на об'єкт. Тобто, повинна дотримуватися розумна і раціональна черговість досліджень. Це вимагає наявності у кожного з експертів чіткого уявлення про алгоритм усього дослідження і тих технологій, які при цьому будуть задіяні.

Головна особливість комплексної експертизи полягає у поступовому виконанні досліджень по окремих об'єктах та формулюванні проміжних висновків, на підставі яких здійснюються подальші дослідження по інших об'єктах і даються наступні відповіді на поставлені питання. Надалі висновки, зроблені кожним із фахівців, що виконують функції експерта, компонується в якісно нову систему, яка і дає шуканий «приріст складності», що дозволяє розраховувати на обґрунтований висновок відносно значно ширшого кола питань, ніж у випадках призначення однієї або декількох самостійних у процесуальному відношенні експертиз на основі різних галузей знань.

В юридичній науці не припиняється дискусія стосовно того, чи може прово-

дити комплексну експертизу одноосібно експерт, який володіє декількома експертними спеціальностями [10]. На нашу думку, комплексну експертизу один експерт теоретично може провести, але на практиці вона не буде називатися комплексною. Тобто, вона буде такою «*de facto*» – за своїм змістом, за рівнем і кількістю різних знань, які будуть використовуватися при її проведенні, а не «*de iure*». Це пояснюється тим, що український законодавець чітко наголошує на тому, що комплексна експертиза призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань (п. 12 ППВСУ). Вважаємо, що така позиція є застарілою. На сьогоднішній день кожна особа має нічим не обмежений доступ до знань, тому експерти можуть підвищувати свою кваліфікацію не лише в тій сфері, у якій вони спеціалізуються, але й набувати знань в інших сферах, отримувати після цього документарні підтвердження та застосовувати їх на практиці.

Видається, що основними ознаками, які характеризують експертизу як комплексну, є:

1) необхідність застосування спеціальних знань із використанням даних суміжних галузей знань. Суміжність таких знань визначається об'єктами дослідження. При проведенні комплексної експертизи її об'єкт ніби розпадається на ряд спеціальних об'єктів, які самостійно досліджуються «вузьким» фахівцем. Така експертиза складається з декількох досліджень і, як правило, завершується формуванням єдиного висновку. Експерт, не згодний із висновками інших експертів, надає свій висновок;

2) наявність єдиного предмета дослідження. Дана ознака обумовлена тим, що хоча в дослідженні беруть участь експерти різних спеціальностей, вони вирішують питання, які належать до єдиного для них предмета дослідження. Важко уявити таку комплексну експертизу, при проведенні якої одночасно встановлювалися й узагальнювалися б дані психіатрії і дактилоскопії, судової медицини і бухгалтерського обліку;

3) дослідження виконується кількома експертами різних спеціальностей. Комп-

лексну експертизу призначають при виникненні питань, які не можна вирішити шляхом призначення однієї або декількох однорідних експертиз, тому потрібні спільні зусилля осіб, які є представниками різних наук. Залучені до здійснення такого роду експертизи фахівці спільно проводять дослідження одних і тих же об'єктів та відповідають на одні й ті ж питання на основі застосування знань, що відносяться до компетенції двох або більше видів однорідних експертиз. Кожен із експертів – учасників комплексної експертизи, є активним і рівноправним учасником експертного дослідження.

Судові експертизи в кримінальному процесі за характером використовуваних знань поділяються на однорідні та комплексні, а за місцем проведення – на експертизи, що проводяться в експертних установах та поза експертними установами. Відзначимо, що в приватних теоріях родів судової експертизи використовуються й інші підстави класифікації, але ті, які ми навели, є основними. У разі ж регламентації судових експертиз у кримінальному процесі інтерес становить процесуальна підстава класифікації, оскільки відмінність експертиз, які виділяються відповідно до неї, обумовлена особливостями процесуальної форми їх призначення та провадження. Згідно даної підстави судові експертизи в кримінальному процесі поділяються на: додаткові, повторні, комісійні та комплексні.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що на сьогодні в Україні не існує єдиної законодавчої регламентації інституту судової експертизи в кримінальному процесі, не дивлячись на очевидну внутрішню тотожність даного інституту та інститутів судової експертизи інших галузей судочинства. Окремі питання, які стосуються проведення експертиз, присутні в КПК України, проте питання, які не визначені в КПК України, змушують правозастосовувачів звертатися до аналогії права, Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» та ін.

Разом з тим, визначення понять додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертизи, а також особливостей їх проведення саме в КПК України, має важливе значення для реалізації принципів судово-експертної діяльності в кримінальному процесі, а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Кримінальне процесуальне законодавство не містить критеріїв розмежування зазначених видів експертиз, що призводить до виникнення на практиці плутанини при виборі виду експертизи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1994. № 28. Ст. 232
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 09.08.2020)
4. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.1997 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення: 09.08.2020)
5. Справа № 293/1678/18, провадження № 1-кц/293/472/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77463096> (дата звернення: 09.08.2020)
6. Справа № 293/2051/18, провадження № 1-кц/293/531/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78187730> (дата звернення: 09.08.2020)
7. Справа № 591/4476/19, провадження № 1-кц/591/4008/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84055301> (дата звернення: 09.08.2020)
8. Про встановлення вартості однієї експертної години у 2020 році: Наказ Міністерства юстиції України від 30.01.2020 р. № 328/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0109-20#Text> (дата звернення: 09.08.2020)

-
9. Габрелян А. Ю. Аналіз сучасного стану ринку експертних послуг в світі та в Україні. Траектория науки, 2020. № 6 (10). С. 2001 – 2013.
10. Литвин О. В., Габрелян А. Ю. Правовий режим експертизи в Польщі. «Правові системи». Науково-практичний електронний журнал, 2018. № 3. С. 232 – 242.
-

Loza T. Classification of forensic examinations in criminal proceedings

The article examines the peculiarities of the appointment of forensic examinations in criminal proceedings. It is about the need for legislative regulation of certain provisions related to the classification of forensic examinations. Different points of view of scientists have been analyzed on this matter. Personal opinions on the problematic issues of the classification of forensic examinations are presented. The following classification of forensic examinations in criminal proceedings is proposed: by scope of research (main and additional); according to the sequence of conduct (primary and repeated); by the number of experts (one-person and multi-person (commissioned and complex)); by the nature of the knowledge used (homogeneous and complex); by location (examinations conducted in expert institutions and outside expert institutions). Other grounds for classification are also used in private theories of the types of forensic examination, but the ones given by us are the main ones. In the case of the regulation of forensic examinations in criminal proceedings, the procedural basis of classification is of interest, since the distinction of examinations, which are distinguished according to it, is due to the peculiarities of the procedural form of their appointment and proceedings. According to this basis, forensic examinations in criminal proceedings are divided into: additional, repeated, commission and complex. It was established that the criminal procedural legislation does not contain criteria for distinguishing the specified types of examinations, which leads to confusion in practice when choosing the type of examination. It is substantiated that the differences in the legal regulation of additional, repeated, commission and complex examinations can be eliminated by enshrining the relevant articles in the Criminal Procedure Code of Ukraine. An important feature of unification of the regulatory and legal regulation of the institute of forensic examination in the Criminal Procedure Code of Ukraine will also be that it will allow to eliminate: first, the influence of «industry regulation» on the institute of forensic examination in criminal proceedings; secondly, the contradictions and inaccuracies of the current legislative framework, which currently regulates the conduct of forensic examinations.

Key words: expert, forensic expertise, types of forensic expertise, criteria for the classification of expertise, classification of forensic expertise.